

МІСЦЕ ТОЛЕРАНТНОСТІ В СИСТЕМІ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

У статті подано аналіз особистісно-професійних якостей соціального педагога й визначено актуальність формування толерантності в майбутніх соціальних педагогів під час навчання у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: толерантність, особистісно-професійні якості соціального педагога, професійна компетентність, емпатія.

На сучасному етапі розвитку нашої держави спостерігається загострення різноманітних за змістом і масштабом геополітичних, міжнаціональних, етнічних, екологічних, релігійно-моральних суперечностей, тому виникає необхідність глибокого осмислення шляхів прийняття системи цінностей, в основі якої лежать такі поняття, як: консенсус, компроміс, толерантність, співчуття, розуміння, емпатія тощо.

На нашу думку, конгломератом гуманних суспільних відносин у країні може стати соціальний педагог, тому що однією з головних цілей і духовно-моральних основ соціально-педагогічної діяльності є формування толерантних відносин у соціумі. Але якщо ми хочемо підготувати висококваліфікованого професіонала в галузі соціальної педагогіки, то необхідно, крім набуття знань, сформувати в людині толерантне ставлення до інших людей, високі моральні якості, без яких неможливо говорити про гідність особистості та професії. Толерантність є основним компонентом професійної компетенції соціального педагога, основою його професійної свідомості, й необхідно формувати її у студентів під час навчання у вищому навчальному закладі.

Толерантність (від лат. *tolerantia* – терпіння) – терпимість до чужих думок, вірувань, поведінки [5]. Толерантність – це моральна якість особистості, яка характеризує терпиме ставлення до інших людей, незалежно від їх етнічної, національної або культурної належності, до інших поглядів, звичок. Вона є ознакою впевненості в собі й усвідомленості надійності власних позицій, виражається в прагненні досягти взаємної поваги, розуміння та узгодження різнорідних інтересів і точок зору без застосування тиску, переважно методами роз’яснення та переконання.

Класики вітчизняної та зарубіжної педагогіки вивчали проблеми толерантності. Серед них Я.А. Коменський (розробка універсальної програми “Панпедія” щодо формування вміння жити в мирі з іншими людьми), К.Д. Ушинський (розвиток “моральної звички” толерантної поведінки), В.А. Сухомлинський (“школа виховання добрих почуттів” на основі принципів толерантності) та інші.

Проблемі толерантності присвячені дисертації: Т.М. Білоус “Виховання толерантності в студентів вищих педагогічних навчальних закладів у процесі вивчення іноземної мови”, В.М. Золотухіної “Генезис та актуалізація поняття “терпимість” в європейській філософській традиції”, П.Ф. Комогорової “Формування толерантності в міжособистісних відносинах студентів вищих навчальних закладів”, Ю.В. Тодорцевої “Формування толерантності майбутніх вчителів в процесі професійної підготовки”.

Мета статті – проаналізувати особистісно-професійні якості соціального педагога й визначити актуальність формування толерантності в майбутніх соціальних педагогів під час навчання у вищому навчальному закладі.

Професійно важливими якостями соціального педагога є такі властивості особистості, які дають змогу з найбільшим ефектом і результативністю вирішувати основні завдання соціально-педагогічної діяльності. Серед них найважливішими, на думку фахівців [3; 6], є такі: професійна компетентність; типологічний підхід до вирішення професійних завдань на рівні професійного автоматизму при аналізі конкретної ситуації; міцність засвоєння професійних цінностей, таких як гуманність, справедливість, самовизначення, конфіденційність, безкорисність і чесність у професійній діяльності; свідоме й розумне використання власних якостей і диференційоване застосування навичок спілкування з професійною метою; відповідальність і самодисципліна, глибока й щира зацікавленість у вирішенні проблем клієнта й позитивних результатах роботи.

На думку В.Н. Келасьєва [3], параметрами професійно важливих якостей, які формуються в процесі підготовки у ВНЗ соціальних педагогів, є: характеристики фізичного й психічного здоров'я, усвідомленість професійного вибору, ціннісні орієнтації особистості, психологічні особливості особистості, риси характеру – толерантність, емпатійність, відповідальність, самоконтроль, ввічливість, великодушність.

В.Г. Бочарова виділяє основні блоки професійно важливих якостей, яких повинні набути майбутні соціальні педагоги під час навчання у ВНЗ: професійна обізнаність, ставлення до людей, морально-етичні якості, організаторсько-комунікативні здібності, нервово-психічна витривалість.

Для отримання відповіді на питання “Яким повинен бути соціальний педагог?” опитано 40 студентів другого курсу, які назвали декілька найбільш професійно важливих, на їх думку, якостей соціального педагога й відзначили, які якості необхідні, а які – недопустимі.

Як найбільш професійно важливі якості соціального педагога студенти відзначили:

- 1) доброту, людяність, любов до людей, емпатію, терпимість і терпіння (толерантність) (41%);
- 2) високий професіоналізм, володіння знаннями з педагогіки, психології тощо (36%);
- 3) комунікабельність (23%).

Також були названі такі якості: порядність (22%), чесність (17%), висока моральність (16%), відповідальність (16%), працездатність (13,5%), життєвий досвід та знання людини (11%), повага до людини (7%), ініціативність (5%).

Якості, які недопустимі в роботі соціального педагога: агресивність, жорстокість (30%), невміння вирішувати конфлікти ситуації (28%), некомпетентність (25%), нечуйність до болю іншого (13%), грубість, нестриманість (10%), авторитарність (4%).

Процес формування толерантності студентів включає кілька етапів. На першому етапі необхідно надати майбутнім соціальним педагогам знання про права людини, межі толерантності. З цією метою доцільно використовувати бесіди, діалоги, аналіз конкретних ситуацій. Особливе значення має проведення дискусій, завдання яких полягає в тому, щоб надати можливість отримати різноманітну інформацію від співрозмовників, перевірити й уточнити власні уявлення та погляди на обговорювану проблему, застосувати наявні знання в процесі спільного вирішення навчальних завдань. На цьому етапі триває процес уточнення очікувань студентів з формування толерантності й здійснюється діагностика на основі різних методик.

На другому етапі необхідно створити передумови для вироблення вмінь розуміти іншу людину й контролювати власний емоційний стан. Вирішення цих завдань відбувається шляхом залучення студентів до ігрових вправ, бесід, перегляду відеосюжетів.

Провідним засобом на цьому етапі будуть елементи соціально-психологічного тренінгу, що дають змогу зрозуміти основні особливості іншої людини.

На третьому етапі необхідно стимулювати майбутніх соціальних педагогів на самостійний пошук толерантних способів взаємодії та створення передумов для набуття здатності до здійснення толерантних дій. У зв'язку з цим важливо використовувати соціально-психологічний тренінг, дискусії, аналіз конкретних ситуацій. Основним засобом є рольова гра, що сприяє закріпленню форм поведінки на основі толерантності.

Ефективним засобом формування толерантності є соціально-психологічний тренінг. При цьому формування толерантності має бути засноване на системному підході й визначатися як рух від випадково-ситуативного прояву толерантності, через визнання можливих толерантних відносин, до доброзичливих відносин у малій групі, від них – до становлення толерантності, яка виходить за межі тренінгової групи, готовність особистості до самовдосконалення.

Програма формування толерантності передбачає реалізацію таких умов:

- 1) усвідомлення особистістю проблеми толерантності, прагнення до самопізнання й самовдосконалення;
- 2) оцінка себе як толерантної особистості, формування прийняття індивідуальності іншої людини;
- 3) формування взаєморозуміння та ефективної взаємодії;
- 4) оцінювання досягнутих результатів у ході тренінгу;
- 5) використання активних методів навчання.

Заняття повинні мати дискусійний характер взаємодії між учасниками. Викладач може активно використовувати такі методи організації діяльності, як діалог, мовний штурм, рольові ігри, ділові ігри, тренінгові вправи тощо. У ході дискусії з'являється можливість обговорювати етичні ідеї, з'ясовувати поняття, висувати гіпотези, оцінювати можливі наслідки з них. Цінність такої роботи полягає в тому, що вона розвиває навички дослідження та міркування.

Як основні критерії сформованості толерантності в студентів необхідно виокремити:

- 1) вміння контролювати себе;
- 2) подолання егоцентризму;
- 3) співчуття;
- 4) усвідомлення неправомірності примусової дії;
- 5) критичність у виборі стилю поведінки;
- 6) втілення в реальній діяльності обраних альтернатив поведінки.

Висновки. Отже, толерантність поєднує багато особистісно-професійних якостей соціального педагога, але при цьому не є з ними тотожним поняттям. Толерантність – це та суть, з якої ці й багато інших понять народжуються. Воно нерозривно пов'язане із соціальною сутністю людини та діє в межах певної культури. Толерантність одночасно існує в міжособистісних стосунках, є загальнолюдською цінністю, психологічною основою спілкування, моральним принципом людської взаємодії.

Список використаної літератури

1. Бочарова В.Г. Педагогіка соціальної роботи / В.Г. Бочарова. – К. : Аргус, 1994. – 217 с.
2. Зимняя И.А. Подготовка социального работника как многоуровневый процесс / И.А. Зимняя // Социальная работа. – 1992. – Вып. 6. – С. 85–91.
3. Келасьев В.Н. Диагностика профессиональных способностей, система профессионального отбора социальных педагогов и социальных работников / В.Н. Келасьев, И.В. Яковлева, Н.М. Полуэктова и др. – М., 1994. – 127 с.

4. Клепцова Е.Ю. Психология и педагогика толерантности / Е.Ю. Клепцова. – М. : Академический проект, 2004. – 173 с.
5. Краткий словарь иностранных слов / сост. С.М. Локшина. – М. : Русский язык, 1984. – 352 с.
6. Куличенко Р.М. Социальная работа и подготовка социальных работников в современной России / Р.М. Куличенко. – Тамбов : Изд-то ТГУ, 1997. – 208 с.

Стаття надійшла до редакції 28.08.2013.

Польшина Ю.Ю. Место толерантности в системе личностно-профессиональных качеств социального педагога

В статье проведен анализ личностно-профессиональных качеств социального педагога и определена актуальность формирования толерантности у будущих социальных педагогов во время обучения в высшем учебном заведении.

Ключевые слова: толерантность, личностно-профессиональные качества социального педагога, профессиональная компетентность, эмпатия.

Polshyna Y. The place of tolerance in the system of personal and professional qualities of specialists in social education

At the present stage of development of our country there is acute different in content and scope of geopolitical, ethnic, environmental, religious and moral contradictions. Therefore there is a need for deeper understanding by adopting values.

Conglomerate humane social relations in the country can be a social pedagogue, as one of the main goals of spiritual and moral foundations of social and educational activities is the formation of tolerant relations society. Tolerance is a major component of professional competence of social workers, it is the basis of his professional consciousness and to form of the students during their studies in higher education.

Tolerance is the moral quality of the individual that characterizes tolerance of others, regardless of their ethnic, national or cultural identity, tolerance of other beliefs and habits.

In order to determine the place of tolerance in the system of personal competencies social workers, we have analyzed the literature, which highlights the issue.

Professionally important qualities of social pedagogy are those of the individual properties that allow the biggest effect and performance to solve the basic problem of social and educational activities. Among them the most important are: professional competence, typological approach to professional tasks at a professional automatism in the analysis of a particular situation, the strength of the assimilation of professional values such as humanity, justice, self-determination, privacy, disinterestedness and integrity in their professional activity, conscious and wise use own characteristics and differential application of communication skills in a professional capacity, responsibility and self-discipline, deep and sincere interest in solving customer problems and positive results of work.

According V.N. Kelasyeva, the parameters of professionally important qualities that are formed during the preparation of high school teachers of social include: characteristics of physical and mental health, awareness of professional choices, values, individual psychological characteristics of personality traits – tolerance, empathy responsibility, self-control, courtesy, generosity.

Process tolerance students includes several stages. The first step is to provide future social workers knowledge about human rights, tolerance boundaries. The second step is to create the preconditions for the development of skills and understanding of the other person to control their own emotional state. The third step is to encourage future social workers to search tolerant ways to interact and create conditions for acquiring the ability to exercise tolerance actions.

Tolerance is a universal value, a psychological basis for communication, moral principles of interpersonal interaction.

Key words: tolerance, personal and professional qualities of specialists in social education., professional competence, empathy.